

Gerd HAEFFNER, *Filozofska antropologija*, Naklada Breza, Biblioteka *Homo absconditus*, Zagreb, 2003., 239 str.

Riječ je o udžbeniku filozofske antropologije koji je pod ovim našim podnebljem i više nego dobrodošao jer ih je takvih zaista vrlo malo. »Filozofska je antropologija — definira je sam autor na str. 17. — eksplicitno nastojanje oko sustavnog i kritički utemeljenog znanja o čovjeku.« Ta disciplina inače poznaje svoju dugu povijest, kao i različite metamorfoze u svom nazivlju. To je samo po sebi razumljivo, budući da je čovjek od uvijek o sebi razmišljao i samoga sebe želio domisliti. No, poticaji su u različitim svjetonazorskim epohama dirigirali i različite pristupe.

Hotimir Burger, inače urednik biblioteke *Homo absconditus*, u čijem nizu je udžbenik i ugledao svjetlo dana, predstavio je vrlo kratko autora na kraju knjige. Čitatelj na žalost ne bi mogao na temelju ovog teksta zaključiti da je Gerd Haeffner (rođ. 1941.) zapravo svećenik-isusovac, koji filozofsku antropologiju i povijest filozofije predaje na Visokoj školi za filozofiju (Philosophische Hochschule) što ju u Münchenu vodi crkveni red Družbe Isusove. Urednik se inače pohvalno izražava o autorovoj brižnoj pripremi filozofskog Ansatz-a, metodičkoj provedbi teme i pomno izabranoj literaturi.

Haeffnerov udžbenik je veoma pregledno i pedantno podijeljen u četiri velike cjeline koje su uokvirene uvodom na početku te bibliografijom i kazalom imena na kraju. Naslovi poglavlja glase: A.

Pitanje pravog polazišta; B. Temeljne dimenzije čovjekova bitka; C. Duhovni element opstojanja i D. Pitanje o smislu čovjekova opstanka. Valja istaknuti da je ovaj manual zapravo prijevod trećeg izdanja iz 2000. godine, dok je prvo izdanje ugledalo svjetlo dana 1982. godine. Sam Haeffner kaže u uvodu da u ovom izdanju »najveći je dio teksta iznova napisan, u svrhu veće preciznosti, životnosti i aktualnosti« te da su čak i nadodani čitavi odsjecci pojedinim poglavljima (str. 16). Tako je primjerice u poglavlju C. nadodan čitav odsječak pod naslovom »Ono duhovno u jedinstvu čovjeka«, gdje se među ostalim govori i o duši. To znači da je prvo izdanje bilo bez ovog — za mnoge temeljnog pojma filozofske nauke o čovjeku. I zaista, u pojmovnom registru toga izdanja ne nalazimo pojam »Seele« (duša)!

U uvodu autor na veoma sugestivan način ukazuje na posvudašnju činjenicu sve veće egzistencijalne nesigurnosti današnjeg čovjeka. Ironično je da mu tu nesigurnost povećavaju napredak znanosti i tehnike, dakle one njegove tvorbe od kojih se ne još tako davno nadao posvemašnjoj sigurnosti. Pa i religijski fenomen postao je sve labaviji okvir u kojemu čovjek može naći uporište za sigurnost. Čovjek dakle postaje samom sebi pitanje, problem, i to pod vidicima biti, podrijetla i određenja. Valja dakle naprosto odgovoriti na pitanje o problemu čovjeka, na ono što on kao takav jest. Nazire se da zahtjevnost takvog formalnog objekta nadilazi mogućnosti odgovora koji bi mogle ponuditi partikularne znanosti te se stoga uvida nužnost i op-ravdanost filozofije, odnosno filozofske antropologije koja upravo pod tim vidicima promatra čovjeka. No, filozofska antropologija će u svojem promišljanju svakako uzeti u obzir rezultate empiričkih i duhovnih znanosti, a također će se poslužiti i načelima drugih filozofskih teoretskih i praktičnih disciplina s kojima stoji u organskom odnosu.

Autor ovog udžbenika je nastojao razotkrivati bit čovjeka istraživanjem različitih teorijskih razina ukazujući na to da svaka razina upućuje na drugu. Razotkrivanje biti započet će autor u vidokrugu biološke i kulturalne antropologije te od refleksije nad činjenicom bavljenja znanošću. Sve će ovo pokazati da je čovjek subjektivitet otvoren prema svijetu. Naime, unatoč velikim sličnostima s drugim najbližim sisavcima u mikrostrukturama, čovjek u svojim anatomsko-morfološkim, ontogenetskim te posebice u svojim posebnostima ponašanja pokazuje iznimnost, osobitost. Zanimljiva je te stoga i signifikantna činjenica da je kod čovjeka instinktivna shema (stimulus — response) prekinuta hijatusom, kojeg ispunjavaju razmišljanje i slobodno odlučivanje. Znanost, etika, odricanje od mogućnosti razmnožavanja te predanje vlastita života posljedice su ovog hijatusa kojeg ne susrećemo ni među čovjeku najbližim životinjama. To je dokaz da se sredstvima biološke antropologije čovjek ne može pojmiti u njegovoj osobitosti, a ta je duh! Jednako tako ni kulturalni fenomeni ne mogu se protumačiti polazeći od biološke čovjekove naravi. Primjerice, uzimanje hrane i pića u različitim kulturalnim rafiniranošću nije protumačivo nužnošću zadovoljenja pukih fizioloških potreba za hranom. U činjenici kulture krije se dakle upozorenje na specifičnu bit čovjeka.

Kako bi iznio na vidjelo osobitost čovjekova bitka u svijetu, tj. čovjekova subjektiviteta, autor u poglavlju B. taj bitak odmjerava prema nekim njegovim bitnim dimenzijama, a te su jezičnost, socijalnost, vremenitost i tjelesnost. Riječ je o veoma suptilnim te nadasve egzistencijalnim analizama ovih inače slojevitih čovjekovih vlastitosti.

U poglavlju C. autor pod naslovom »Duhovni element opstojanja« iznosi na vidjelo ono po čemu se čovjekov način života specifično razlikuje od načina života viših životinja, ono po čemu čovjeku bivaju dane specifično ljudske život-

ne mogućnosti. Riječ je naravno o duhu koji u sebi objedinjuje dvije međusobno prožimajuće mogućnosti: znanje i volju. Fenomen spoznavanja i slobodnog htijenja daje uvid u bit onoga što čovjek jest, u njegovu principijelnu otvorenost kao subjekta, a što je druga riječ za duhovnost. Spoznaja naime označuje apriornu otvorenost prema cjelini onog što jest, dok voljom čovjek samoga sebe određuje kim želi biti. U istom poglavlju nalazi se gore spomenuti umetnuti dio u kojem autor nastoji protumačiti veoma težak i zamršen problem čovjekove dvojnosti i jedinstva, problem koji se u povijesti veoma često nastojao rješavati redukcionistički. U ovom je odjeljku onda riječ i o duši.

U posljednjem poglavlju (D.) ovog udžbenika riječ je o pitanju o smislu ljudskoga života. To je pitanje već sadržano u pitanju o čovjeku naprosto tako da filozofska antropologija mora posredovati znanje koje ima praktičnu svrhu, tj. mora dati orijentaciju za vođenje života u cjelini. Kakav je inače temelj i struktura pitanja o smislu? Ono je uopće moguće zbog čovjekove principijelne otvorenosti po razumu i volji nad sve puko faktično, a s druge mu strane upravo ta ista otvorenost horizonta doziva u svijest njegovu konačnost. Riječ je dakle o napetosti čovjeka između konačnosti i beskonačnosti. Njezino je prihvaćanje uvjet mogućnosti realizacije čovjeka. Da bi se izbjegla svaka banalnost života, Haeffner ukazuje da je najplauzibilnije osmišljenje smrti ideja prema kojoj bi supstancijalnom jedinstvu osobe odgovaralo neko konačno osobno jedinstvo, u kojem bi do definitivne valjanosti došle temeljne odluke čovjeka, u kojima je izraženo kim on hoće da bude, a time i njegov najnutarniji i jedinstveni životni projekt. Očito je da je pathos slobode, ljudskoga dostojanstva i ćudorednoga razlikovanja između dobra i zla povezan s time da smrt živoga bića 'čovjek' nije zadnja riječ o bitku slobodnoga bića 'čovjek' (usp. str. 218.).

Pitanje o smislu povezano je dakle sa slobodom. Što bi to bilo navlastito djelo slobode u vidu cjelokupnog osmišljenja? To bi na kraju krajeva bili oni njezini čini koji bezuvjetno — bez protuusluge — potvrđuju i promoviraju drugoga zbog njega samoga. Ako pak dotičnome takvi čini budu i uzvraćeni — onda ih taj opet prima kao dar, a ne kao protuuslugu. I Haeffner zaključuje svoje djelo riječima: »To je sigurno ono najviše što ljudi mogu postići i ono najviše što mogu dobiti. U tome čini se da leži dakle i smisao slobode, pa tako i središnji smisao opstanaka« (str. 221.).

Već je gore bilo spomenuto da je ovaj udžbenik našoj javnosti više nego dobrodošao te stoga valja zahvaliti autoru spomenute biblioteke prof. dr. sc. Hotimiru Burgeru što ga je u nju uvrstio. Želimo na svršetku spomenuti još neke slične udžbenike čije bi prevođenje valjalo također razmotriti. U nekima bismo od njih pronašli i određene vidike filozofske antropologije koje ne nalazimo u Haeffnerovom manualu, primjerice shvaćanje čovjeka u pojedinim filozofskim razdobljima, a što je veoma važno za cjelokupno razumijevanje ove filozofske discipline. Imena nekih udžbenika donosimo prema godini izdanja: B. Mondin, *L'uomo: chi è?* Milano 1982.; J. Gaever, *Il problema dell'uomo*, Torino 1984.; J. B. Reichmann, S. J., *Philosophy of the Human Person*, Chicago 1985.; E. Coreth, *Was ist der Mensch?*, Innsbruck 1986.; R. L. Lucas, *L'uomo spirito incarnato*, Milano 1993.; G. Basti, *Filosofia dell'uomo*, Bologna 1995.; C. Valverde, *Der Mensch als Person*, Paderborn 1999.; S. Palumbieri, *L'uomo, questo paradiso. Antropologia filosofica I*, Roma 1999.; L. Palumbieri, *L'uomo, questo paradiso. Antropologia filosofica II*, Roma 2000. Smatram da bi zbog osebujnog polazišta, pregledne provedbe i jasnoće izloženih tema ove filozofske discipline prednost trebalo dati Corethu i Valverdeu.

Ivan ŠESTAK

Ladislav NEMET, *Teologija stvaranja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2003., 218 str.

Izdavačka kuća Kršćanska sadašnjost objavila je ovo djelo u nizu Priručnici (sv. 73). Autor je svećenik i član Družbe Božje Riječi, rođen 1956. u Odžacima (Vojvodina). Doktorirao je teologiju na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu 1994. Pastoralno je djelovao u Hrvatskoj i na Filipinima, a od 1994. predaje sistematsku teologiju u Austriji, Poljskoj i u Hrvatskoj na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu. Autor je posvetio ovo djelo upravo studentima toga fakulteta, kojima predaje kršćansku antropologiju.

L. Nemet je podijelio svoju knjigu u tri dijela. Nakon dvadesetak stranica Uvodnih napomena, slijede: I. Opća teologija stvaranja, II. Čovjek u Božjem stvaralačkom djelu, III. Stvaranje ne-ljudskih razumnih bića.

U *Uvodnim napomenama* pisac govori o mjestu teologije stvaranja unutar katoličke sistematske teologije. Pritom pojašnjava da taj traktat u romanskim zemljama obično danas nosi naziv teološka (ili kršćanska) antropologija: u prvom dijelu obrađuje se stvaranje svijeta i čovjeka, pad prvih ljudi i istočni grijeh, a u drugom čovjekovo uzdizanje po milosti Presvetoga Trojstva (nakon pada). U germanskom i anglosaksonskom govornom području ta se dva dijela proučavaju kao zasebni traktati: prvi dio je naslovljen kao teologija stvaranja, a drugi govori o milosti. Ova knjiga, dakle, obrađuje prvi dio teološke antropologije. Autor uvodno govori o povezanosti teologije stvaranja svijeta i čovjeka sa srodnim znanostima. Donosi i tri modela o odnosu teologije i znanosti danas: 1) teologija i prirodne znanosti su dvije posve različite znanosti bez dodirnih točaka; 2) teologija i znanost su u stalnoj napetosti (doktrinarni, ideološki i svjetonazorski sukob); 3) mogućnost suradnje teoloških i prirodnih znanosti (npr. ukĺapanje